

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.13>

**TENDENCJE W PRAKTYKACH SĄDOWYCH PRZY PONOWNYM ROZPATRZENIU
ORZECZEŃ SĄDOWYCH W WYJĄTKOWYCH OKOLICZNOŚCIACH
W WYKROCZENIACH KORUPCYJNYCH**

Vitalii Dubas

sędzia

Wyższego Sądu Antykorupcyjnego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-4153-8758

dubasvit@ukr.net

Adnotacja. Artykuł analizuje kwestię rozpatrywania wykroczeń korupcyjnych za procedurą ponownego rozpatrzenia orzeczeń sądowych w wyjątkowych okolicznościach, a mianowicie w związku z ustanowieniem przez Trybunał Konstytucyjny Ukrainy niekonstytucyjności art. 366-1 Kodeksu Karnego Ukrainy. Podano retrospektywną analizę artykułu 459 Kodeksu Postępowania Karnego Ukrainy w związku ze zmianami wprowadzonymi w 2017 roku. Autor analizuje orzeczenie Wielkiej Izby Sądu Najwyższego w sprawie rozpatrzenia sprawy w wyjątkowych okolicznościach i podkreśla niekonsekwencję dwóch orzeczeń Wielkiej Izby Sądu Najwyższego. Również w artykule dokonano analizy orzeczeń Wyższego Sądu Antykorupcyjnego, które zostały podjęte po uznaniu artykułu 366-1 Kodeksu Karnego Ukrainy za niekonstytucyjny. Autor zauważa, że zgodnie z wynikami ponownego rozpatrzenia spraw w wyjątkowych okolicznościach nie można „interweniować” w stosunki karno-prawne między państwem a osobą, jeśli zostały już rozwiązane (na przykład, czy kara została odbyta, czy została zapłacona grzywna), ponieważ skazany wypełnił swój obowiązek z tytułu wykonania ostatecznego orzeczenia w swojej sprawie – „res judicata” (rzecz osądzona). Należy również zauważyć, że taka podstawa zamknięcia postępowania karnego jako uznanie normy materialnego prawa karnego za niekonstytucyjną nie dotyczy osób rehabilitujących.

Słowa kluczowe: okoliczności nadzwyczajne, niekonstytucyjność prawa, ponowne rozpatrzenie orzeczenia, wykroczenie korupcyjne, niedeklaracja, środki karne i prawne, korupcja.

**TRENDS IN JUDICIAL PRACTICE IN REVIEWING JUDGMENTS
IN EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES IN CORRUPTION OFFENSES**

Vitalii Dubas

Judge

High Anti-Corruption Court (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-4153-8758

dubasvit@ukr.net

Abstract. The article analyzes the issue of consideration of corruption criminal offenses under the procedure of review of court decisions in exceptional circumstances, namely in connection with the establishment by the Constitutional Court of Ukraine of the unconstitutionality of Art. 366-1 of the Criminal Code of Ukraine. A retrospective analysis is given of Article 459 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in connection with the changes made in 2017 is given. The author analyzes the decision of the Grand Chamber of the Supreme Court on the issue of consideration of the case in exceptional circumstances, and emphasizes the inconsistency of the two decisions of the Grand Chamber of the Supreme Court. The article also analyzes the decisions of the High Anti-Corruption Court, which were made after the recognition of unconstitutional Article 366-1 of the Criminal Code of Ukraine. The author emphasizes that as a result of review cases in exceptional circumstances can not to «intervene» in criminal law relations between the state and the person if they have already been terminated (for example, served a sentence or paid a fine), because the convict fulfilled his duty in his case – “res judicata” (decided case). It is also noted that such a ground for closing criminal proceedings as recognizing the norm of substantive criminal law as unconstitutional is not rehabilitative.

Key words: exceptional circumstances, unconstitutionality of the law, review of decisions, corruption crime, non-declaration, criminal means, corruption.

ТЕНДЕНЦІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ У КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Віталій Дубас

суддя

Вищого антикорупційного суду (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4153-8758

dubasvit@ukr.net

Анотація. У статті аналізується питання розгляду корупційних кримінальних правопорушень за процедурою перегляду судових рішень за виключними обставинами, а саме в зв'язку з встановленням Конституційним Судом України неконституційності ст. 366-1 Кримінального кодексу України. Дається ретроспективний аналіз статті 459 Кримінального процесуального кодексу України в зв'язку зі змінами, внесеними у 2017 році. Автор аналізує рішення Великої Палати Верховного Суду з питання розгляду справи за виключними обставинами і наголошує на непослідовності двох рішень Великої Палати Верховного Суду. Також у статті аналізуються рішення Вищого антикорупційного суду, які були прийняті після визнання неконституційною статтю 366-1 Кримінального кодексу України. Автор наголошує, що за результатом перегляду справ за виключними обставинами не можна «втручатись» у кримінально-правові відносини між державою та особою, якщо вони вже припинені (наприклад, відбуто покарання чи сплачено штраф), оскільки засуджений виконав свій обов'язок на виконання остаточного рішення в своїй справі – “res judicata” (вирішена справа). Також зазначається, що така підстава закриття кримінального провадження як визнання норми матеріального кримінального права неконституційною не належить до реабілітуючих.

Ключові слова: виключні обставини, неконституційність закону, перегляд рішень, корупційний злочин, недекларування, кримінально-правові засоби, корупція.

Вступ. Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення повного та неупередженого розслідування й судового розгляду для того, аби кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, проте жоден невинуватий не був би обвинувачений або засуджений.

Як слушно зазначено О. Банчуком та Л. Лобойком: «В ідеалі рішення суду першої інстанції у кримінальній справі мало би бути остаточним. Це забезпечувало б усталеність юридичних відносин і юридичну визначеність у справі, стабільність судових рішень. Але у практичній діяльності суду в кримінальних справах (так само як і в інших юридичних справах) подібне становище є практично недосяжним» (Лобойко, Банчук, 2014: 213).

Перегляд судових рішень спрямований на забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, виявлення та виправлення судових помилок, що призвели до винесення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень, а тому є важливою гарантією реалізації права на справедливий суд, яке закріплене в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Право на суд покриває надзвичайно широке поле різноманітних категорій – воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур.

Варто погодитись із О. Дроздовим, що провадження за нововиявленими або виключними обставинами відносять до екстраординарних через те, що перегляд судових рішень вимагає дотримання принципу “res judicata”, з метою дотримання якого правом подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, варто наділити лише сторін кримінального провадження, а також потерпілого, його представника та законного представника і представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (Дроздов, 2018: 196).

Основна частина. Мета і завдання дослідження полягає в аналізі практики Вищого антикорупційного суду та рішень Великої Палати Верховного Суду з розгляду справ за виключними обставинами; формуванні єдності практики судів першої, апеляційної та касаційної інстанції з даного питання; з'ясуванні питання ефективності окремих кримінально-правових засобів протидії корупційним кримінальним правопорушенням.

Стаття 459 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначає, що судові рішення, які набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Варто відзначити, що новелізація кримінального процесуального законодавства з 2012 року призвела і до суттєвих доповнень глави 34 та статті 459 КПК. Так, серед нововведень було те, що назва глави 34 згідно зі змінами, внесеними Законом від 03.10.2017 №2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», і була доповнена словами «або виключними обставинами» (далі – Закон № 2147-VIII). У редакції статті 459 КПК станом на 2012 рік передбачалось перегляд судових рішень лише за нововиявленими обставинами. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами – це були фактичні дані про нові обставини, які вказують на незаконність та необґрунтованість вироку чи ухвали суду в частині вирішення головного питання кримінального провадження про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

При цьому в редакції частини 4 статті 459 КПК станом на 2012 рік була пряма вказівка, що у межах провадження з відновлення кримінальної справи не допускається перегляд у зв'язку з тим, що після вирішення справи і набрання законної сили судовим рішенням були прийняті нові закони, інші нормативно-правові

акти, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час ухвалення рішення. В іншому разі це суперечило б правилу про заборону зворотної дії закону, і кожне судове рішення перебувало б під загрозою скасування кожного разу, коли приймається новий закон (Лобойко, Банчук, 2014: 230).

Тобто у редакції статті 459 на момент прийняття нового КПК у 2012 році, про виключні обставини навіть не згадувалось. І лише зазначеним вище Законом № 2147-VIII, стався суттєвий «нормотворчий редизайн» стаття 459 КПК, за яким частина 3 статті 459 КПК доповнювалась виключними обставинами і ними натепер визнаються:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;

3) встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення.

При цьому в пояснювальній записці від 23.03.2017 до законопроекту №2147-VIII жодної згадки та аргументації про необхідність доповнення процесуальних кодексів процедурою перегляду судових рішень за виключними обставинами немає (Пояснювальна записка, 2017).

Також необґрунтованим вважаємо висновок Комітету з питань правової політики та правосуддя, в якому зазначено, що, розглядаючи законопроект, комітет виходить з наступного: «Для подальшого реформування судової системи необхідно вдосконалити процесуальне законодавство з метою викоринення раніше сформованих негативних практик неналежного розгляду судових справ. Зокрема, йдеться про формальне ставлення суддів до дотримання конституційних та встановлених законом принципів судочинства, в тому числі змагальності сторін; недостатній рівень єдності та послідовності правозастосовної практики; недосконалість правил та неузгодженість в розмежуванні юрисдикції судів; надмірна тривалість розгляду справ та відсутність правової визначеності через практично необмежені можливості перегляду рішення суду по суті спору» (Висновок комітету, 2017). Дещо неоднозначно звучить формулювання «з метою викоринення раніше сформованих негативних практик неналежного розгляду судових справ». Проте досить оптимістично звучить інше формулювання «вдосконалити процесуальне законодавство з метою...».

Подальший аналіз судових рішень про перегляд за виключними обставинами дасть більш об'єктивний висновок чи досягнута визначена мета.

Як зазначила І. Смірнова, при цьому необхідно пам'ятати, що важливим під час перегляду судового рішення є дотримання принципу юридичної визначеності. Європейський суд з прав людини у рішеннях від 3 квітня 2008 року у справі «Пономарьов проти України» (п. 40) та від 29 жовтня 2015 року в справі «Устищенко проти України» (п. 46) неодноразово акцентував увагу на тому, що одним із основних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності (Смірнова).

Юридична визначеність вимагає поваги до принципу “res judicata”, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини (див. справу «Рябих проти Росії» (Ryabikh v. Russia), заява № 52854/99, п. 52, ЕЧПР 2003-IX) (Фулей, 2015).

Також важливим є положення частини 2 статті 4 Протоколу №7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де передбачено: «Положення попереднього пункту не перешкоджають відновленню провадження у справі згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи». Таким чином, зазначеним міжнародним актом закріплено більш широкий перелік підстав для перегляду судового рішення, яке набрало законної сили.

27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України (далі – КСУ) ухвалив рішення №13-р/2020 в справі №1-24/2020(393/20), яке вплинуло на всю антикорупційну систему в державі. КСУ визнав неконституційними окремі положення Закону України «Про запобігання корупції» та статтю 366-1 «Декларування недостовірної інформації» Кримінального кодексу України (далі – ККУ), які втратили чинність в день ухвалення судом цього рішення. Коментуючи це рішення, НАЗК на своєму офіційному сайті зазначив, що «Рішення КСУ суттєво підірвало досягнення у сфері протидії корупції в Україні та унеможливило ефективну роботу Національного агентства з питань запобігання корупції» (Що змінило рішення КСУ в роботі НАЗК?).

Оцінюючи статтю 366-1 ККУ, яка передбачала відповідальність за неправдиве декларування, КСУ заявив, що встановлене покарання є надмірним за вчинення цих правопорушень, а також, що негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366-1 ККУ, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь. Таким чином, наведене свідчить, що законодавець не дотримав принципів справедливості та пропорційності як елементів принципу верховенства права, а отже, стаття 366-1 ККУ суперечить частині першій статті 8 Основного Закону України (КСУ оприлюднив рішення щодо е-декларування).

Слід відзначити, що це рішення сколихнуло не лише юридичну спільноту й українське суспільство загалом, а й викликало занепокоєння у представників державної влади. «Воно «створює серйозну проблему. Проблему не лише для внутрішнього розвитку України, але й для наших відносин із партнерами, які сприяли створенню антикорупційної інфраструктури в Україні» – заявив Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба (Закриті декларації і непокарані корупціонери: які наслідки матиме рішення Конституційного суду для України?).

Була рефлексія і в Президента України Володимира Зеленського. Коментуючи аналізоване рішення КСУ, він зазначив, що «українська держава створила систему електронного декларування та контролю статків посадовців і депутатів. Елементами цієї системи є не лише обов'язок визначених законом осіб декларувати майно та доходи, а й відповідальність за недостовірне декларування, а також контрольні повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції. До сьогодні ця система працювала ефективно, нарешті показавши українському народу, чим насправді володіють політики, та дозволивши притягнути до відповідальності порушників антикорупційного законодавства. Це суттєво вплинуло на формування в країні нових принципів політики та практики державного управління. Вважаємо це фундаментальним надбанням держави». Також В. Зеленський висловив твердження, що «Президент обов'язково використає своє право на законодавчу ініціативу, щоб відновити сталу та максимально ефективну роботу системи електронного декларування та невідворотність відповідальності за умисне порушення цих правил. Українські посадовці та депутати продовжать декларувати своє майно та доходи, а антикорупційні органи матимуть необхідні повноваження для їхньої перевірки та притягнення порушників до відповідальності» (Щодо рішення Конституційного Суду за поданням групи народних депутатів про систему декларування майна та доходів посадовців і депутатів).

Варто відзначити, що як наслідок рішення КСУ від 27.10.2020 №13-р/2020 згодом 30.12.2020 набув чинності Закон України від 04.12.2020 №1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», який повернув відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання суб'єктом декларування декларації, що раніше була скасована рішенням КСУ. Відповідні зміни вносяться до ККУ, КПКУ та Закону України «Про запобігання корупції».

Підписаний документ усуває прогалини в законодавстві, що виникли у зв'язку з рішенням КСУ від 27 жовтня 2020 року, та забезпечує можливість притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та за неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (Президент підписав закон щодо відновлення відповідальності за недостовірне декларування).

Конституція України гласить, що закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (частина 2 статті 152 Конституції України).

Відповідно до статті 151-2 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені КСУ, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені. З наведеного вище очевидно, що рішення КСУ не може мати зворотної (ретроспективної) дії у часі, яка реалізується виключно через зміну чи скасування норм КК шляхом прийняття Верховною Радою України певного закону.

Так, аналіз змісту положень частини 2 статті 152 Конституції України дає підстави для висновків, що законодавець на конституційному рівні не передбачив зворотну дію в часі рішення КСУ та, відповідно, втрату чинності законів, що визнані неконституційними, у ретроспективі.

Ця думка підтверджується і позицією колегії суддів ВАКС у справі №991/1328/20, де зазначено: «про неможливість зворотної дії – ex tunc – рішення КС України, якщо про це в ньому не зазначено, вказував і Верховний Суд (ухвали від 27 червня 2019 в справі № 686/6153/19, від 02 липня 2019 в справі № 710/49/19). Таким чином, ККУ в частині ст. 366-1 мав юридичну силу до дня ухвалення КСУ Рішення № 13-р/2020 – до 27 жовтня 2020 року (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 25.11.2020).

Однак вважаємо, що зазначене рішення КСУ породило ще одну виключну правову ситуацію, коли не законом, а рішенням КСУ скасовано норму про кримінальну відповідальність. Це твердження також підтверджується і висловленими позиціями в ухвалах суддів ВАКС (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 17.11.2020; Ухвала Вищого антикорупційного суду від 25.11.2020).

Саме тому правовою проблемою у цьому питанні є правозастосування частини 2 статті 152 Конституції України у взаємозв'язку з пунктом 1 частини 3 статті 459 КПК в контексті можливості застосування судом ретроспективної дії рішень КСУ під час перегляду судових рішень у кримінальному провадженні.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 18.11.2020 у справі №4819/49/19 про перегляд ухвали Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за виключними обставинами зазначила, що рішення КСУ поширюється на правовідносини, які виникли після його ухвалення, а також на правовідносини, які виникли до його ухвалення, але продовжують існувати (тривають) після цього. Водночас чинним законодавством визначено, що КСУ може безпосередньо у тексті свого рішення встановити порядок і строки виконання ухваленого рішення (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020).

На нашу думку, це означає, що аналізоване рішення КСУ може поширюватись лише на такі правовідносини між державою та засудженою особою, які ще тривають (відбування покарання, слухання справи у суді, досудове розслідування). В жодному разі не може мати ретроспективний вплив аналізоване рішення КСУ на

випадки, коли між особою та державою припинені кримінально-правові наслідки (відбуто немайнове покарання чи сплачено штраф). Зазначена позиція також знайшла відображення в ухвалі колегії суддів ВАКС у справі №991/1328/20, де адвокат засудженого просить повернути засудженому суму сплаченого штрафу. На переконання колегії суддів 27 жовтня 2020 року втратила чинність ст. 366-1 ККУ, а відтак тоді ж і припинилися кримінально-правові відносини між засудженим і державою, а саме: відносини стосовно виконання невідбутого в повному обсязі покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, відносини відносно судимості. Таким чином, вирок ВАКС від 26 лютого 2020 року (за яким засудженому призначено покарання у виді штрафу) підлягає перегляду в зв'язку з наявністю кримінально-правових наслідків вчиненого злочину, що продовжують існувати на момент розгляду справи за виключними обставинами. Обґрунтованість вищенаведеного висновку суду підтверджується і підходом законодавця до врегулювання питання про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями сторони обвинувачення. Зокрема, не підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок його притягнення до кримінальної відповідальності на підставі закону, визнаного неконституційним (ст. 1 Закону України № 266/94-ВР від 01 грудня 1994) (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 25.11.2020).

Крім того, Велика Палата Верховного Суду звернула увагу на те, що встановлена КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, має значення передусім як рішення загального характеру, яким визначається правова позиція для вирішення наступних справ, а не як підстава для перегляду справи із ретроспективним застосуванням нової правової позиції і зміни, таким чином, стану правової визначеності, вже встановленої остаточним судовим рішенням (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020). Однак в іншому випадку 13.01.2021 Велика Палата Верховного Суду в постанові у справі №0306/7567/12 про перегляд касаційної скарги про закриття кримінального провадження у справі по обвинуваченню особи за ст. 375 ККУ «Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (яка іншим рішенням КСУ від 11 червня 2020 року №7-р/2020 визнана неконституційною) висловила позицію, яка не є послідовним продовженням позиції постанови від 18.11.2020 у справі №4819/49/19, та зазначила, що рішення КСУ має пряму (перспективну) дію, тобто поширюється на правовідносини, що виникли або тривають після його ухвалення (за винятком тих випадків, якщо інше встановлено КСУ безпосередньо у тексті ухваленого рішення).

Як зазначено в п. 27 аналізованої постанови, на користь висновку про ретроспективну дію рішень КСУ, якими констатовано невідповідність Основному Закону положень КК щодо криміналізації певних дій або бездіяльності, свідчить і зміст пункту 1 частини третьої статті 459 КПК. Згідно з цією нормою процесуального права встановлення неконституційності закону, застосованого судом при вирішенні справи, визнається виключною обставиною і підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, в порядку екстраординарного провадження. На цій підставі може бути перевірено і скасовано обвинувальний вирок про засудження особи за діяння, скоєні в період чинності зазначеного вище закону, а також ухвалу, постанову судів апеляційної та касаційної інстанцій, винесені до прийняття КСУ відповідного рішення (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.01.2021).

З моменту набрання чинності рішення КСУ від 27.10.2020 одразу почало позначатись на правозастосуванні кримінального процесуального закону під час розгляду справ про перегляд судових рішень за виключними обставинами у корупційних кримінальних правопорушеннях та формуватися нова судова практика ВАКС, яка була релевантна з постановою Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020 у справі № 4819/49/19.

Так, уже 02.11.2020 Вищий антикорупційний суд змушений був винести ухвалу про відкриття провадження за заявою про перегляд судового рішення за виключними обставинами. В заяві адвокат просив: (1) скасувати вирок від 07.05.2020 по справі, яким ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 ККУ та призначено покарання за ст. 366-1 ККУ у виді штрафу 51 000 грн, з позбавленням права обіймати посади та займатись діяльністю, пов'язаною з управлінням державними підприємствами, на строк 3 роки; (2) ухвалити виправдувальний вирок відносно ОСОБА_1 через відсутність в діях останнього ознак кримінального правопорушення, відновити конституційні права ОСОБА_1, які обмежено вироком від 07.05.2020 по справі у вигляді позбавлення права обіймати посади та займатись діяльністю, пов'язаною з управлінням державними підприємствами, на строк 3 роки та закрити провадження; (3) ухвалити рішення, яким зобов'язати Державну казначейську службу України повернути кошти, сплачені ОСОБА_1 (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 02.11.2020).

Ухвалою ВАКС від 19.11.2020 за результатом розгляду цієї заяви було постановлено лише: (1) скасувати вирок Вищого антикорупційного суду від 07.05.2020 у справі, яким ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 366-1 ККУ, на підставі затвердженої угоди про визнання винуватості, укладеної між прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та обвинуваченим ОСОБА_1; (2) закрити кримінальне провадження щодо обвинувачення ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 366-1 ККУ (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19.11.2020) (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19.11.2020).

Також й іншими ухвалами ВАКС було відкрито провадження за заявою про перегляд судового рішення за виключними обставинами на підставі пункту 1 частини 3 статті 459 КПКУ і відповідно за результатом розгляду закрито провадження у справах по обвинуваченню осіб за ст. 366-1 КК (Антикорсуд скасував).

Як слушно зазначено в ухвалі колегії суддів ВАКС у справі № 760/4297/18, попри те, що нормами кримінального процесуального закону відповідну ситуацію (закриття кримінального провадження з підстав визнання неконституційності закону про кримінальну відповідальність) прямо не передбачено як підставу для закриття провадження у справі, суд вважає за необхідне й можливе застосувати аналогію права. Зазначена можливість встановлена частиною 6 статті 9 КПК, згідно з якою, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються встановлені частиною першою статті 7 КПК України загальні засади кримінального провадження (Ухвала ВС від 2 вересня 2020 у справі № 0306/7567/12 (провадження №13-73кс19)) (Ухвала Вищого антикорупційного суду від 17.11.2020).

Таким чином, правозастосування рішення КСУ від 27.10.2020 №13-р/2020 спричинило правову ситуацію, за якої кримінальне переслідування було зупинене у багатьох кримінальних провадженнях, в яких було проведено значний обсяг слідчих дій на стадії досудового розслідування, проведена значна кількість судових засідань по встановленню винуватості осіб, які в деклараціях або не вказали відомості на значні суми, або взагалі не подали декларацій, а принцип «невідворотності покарання» за корупційне кримінальне правопорушення фактично було нівельовано. Це все призвело до того, що правопорушники уникнули кримінальної відповідальності, оскільки процедура закриття кримінального провадження на підставі пункту 4 частини 1 статті 284 КПКУ (набрання чинності закону, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою), як результат розгляду заяви про перегляд рішення за виключними обставинами на підставі п.1 ч. 3 ст. 459 КПК (якщо встановлена «...неконституційність... закону»), є лише правозастосовним актом, яким не скасовується факт події кримінального правопорушення і не встановлюються не винність особи.

Вважаємо, що це призвело до порушення засади “res judicata” – остаточності рішень суду, і порушення балансу між інтересом щодо відновлення порушених прав та обов’язком забезпечувати правову сталість судових рішень. Як слушно зазначено в окремій думці суддів Великої Палати Верховного Суду В. Бакуліної, В. Уркевича, Ю. Власова, О. Яновської: «реальне існування правової визначеності зумовлює довіру суспільства до діяльності держави, до судової системи, належне ставлення до права та закону. Відсутність правової визначеності, навпаки, спричиняє порушення прав, свобод та законних інтересів осіб, руйнує основи правової системи» (Окрема думка, 2020).

Завершуючи свої наукові міркування, вважаємо судову практику, породжену рішенням КСУ від 27.10.2020 № 13-р/2020, такою, що не сприяє запобіганню вчиненню корупційних кримінальних правопорушень та є вкрай неефективним кримінально-правовим засобом у системі протидії корупції. Такі правові рішення не сприяють реформі антикорупційного законодавства та практиці його застосування, містять значні недопрацювання і є, на нашу думку, непрогресивним кроком у боротьбі з корупцією в Україні. Також зміни в кримінальному законодавстві щодо відповідальності за недостовірне декларування є нелогічними, не до кінця продуманими й непослідовними. Можливо, негативна практика правозастосування рішення КСУ від 27.10.2020 в корупційних кримінальних правопорушеннях, яка призвела до закриття кримінальних проваджень за ст. 366-1 ККУ, стане поштовхом до внесення змін і доповнень до глави 34 КПК.

Висновки. Норми чинного кримінального процесуального законодавства, які регламентують порядок провадження за виключними обставинами загалом відповідають реаліям сучасної правової політики держави, одним із напрямів якої є гуманізація кримінального процесу. На офіційному сайті КСУ задекларовано: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» (Конституційний Суд України). Однак останні законодавчі «наслідки» формування антикорупційного законодавства не зовсім кореспондуються з реалізацією антикорупційної політики, одним із пріоритетів якої є невідворотність покарання. Вважаємо такі тенденції антикорупційної політики України такими, що явно суперечать поняттю «якість закону» як складовому принципу верховенства права та призводять до застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону.

Список використаних джерел:

1. Антикорсуд скасував ще один вирок за декларування недостовірної інформації. URL: <https://hcas.court.gov.ua/hcas/pres-centr/news/1025732/> (дата звернення 18.01.2021)
2. Висновок комітету до другого читання від 10.07.2017 до Проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення 18.01.2021).
3. Дроздов О.М. Кримінальне провадження за нововиявленими або виключними обставинами: нові виміри за європейськими стандартами. *Право України*. 2018. № 1. С. 196–213.
4. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення 18.01.2021).

5. Закриті декларації і непокарані корупціонери: які наслідки матиме рішення Конституційного суду для України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rishennia-ksu-i-borotba-z-korupcijeju/30917567.html> (дата звернення 18.01.2021).
6. Конституційний Суд України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
7. КСУ оприлюднив рішення щодо е-декларування. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3125642-ksu-opriludniv-risenna-sodo-edeklaruvanna.html> (дата звернення 18.01.2021).
8. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. Київ : Ваїте, 2014. 280 с.
9. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду у справі № 4819/49/19 від 18.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081754#> (дата звернення 18.01.2021).
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.01.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94264631#> (дата звернення 18.01.2021).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081749#> (дата звернення 18.01.2021).
12. Пояснювальна записка від 23.03.2017 до Проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення 18.01.2021).
13. Президент підписав закон щодо відновлення відповідальності за недостовірне декларування. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-vidnovlennya-vidpovidalnosti-65777> (дата звернення 18.01.2021).
14. Смірнова І. Деякі аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/deyaki-aspekty-pereglyadu-sudovyh-rishen-za-novovyavlenymy-obstavynamy-v-kruminalnomu-protsesi/> (дата звернення 18.01.2021).
15. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 02.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92579508#> (дата звернення 18.01.2021).
16. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 17.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973564#> (дата звернення 18.01.2021).
17. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93069647#> (дата звернення 18.01.2021).
18. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 25.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93097234#> (дата звернення 18.01.2021).
19. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. Київ, 2015. 208 с.
20. Що змінило рішення КСУ в роботі НАЗК? URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/shho-zminylo-rishennya-ksu-v-roboti-nazk/> (дата звернення 18.01.2021).
21. Щодо рішення Конституційного Суду за поданням групи народних депутатів про систему декларування майна та доходів посадовців і депутатів. URL: <https://www.president.gov.ua/news/shodo-rishennya-konstitucijnogo-sudu-za-podannam-grupi-naro-64865> (дата звернення 18.01.2021).

References:

1. High Anti-Corruption Court overturned another sentence for declaring unreliable information. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1025732/> [in Ukrainian].
2. Opinion of the committee to the second reading from 10.07.2017 to the Draft Law on Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 [in Ukrainian].
3. Drozdov, O.M. (2018). Kryminal'ne provadzhennya za novovyavlenymy abo vyklyuchnymy obstavynamy: novi vymiry za yevropeys'kymy standartamy [Criminal proceedings on newly discovered or exceptional circumstances: new dimensions according to European standards]. *Pravo Ukrayiny*, Vyp. 1, P. 196-213. [in Ukrainian].
4. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf [in Ukrainian].
5. Closed declarations and unpunished corrupt officials: what consequences will the decision of the Constitutional Court have for Ukraine? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rishennia-ksu-i-borotba-z-korupcijeju/30917567.html> [in Ukrainian].
6. Constitutional Court of Ukraine. Official website. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> [in Ukrainian].
7. The CCU has published a decision on e-declaration. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3125642-ksu-opriludniv-risenna-sodo-edeklaruvanna.html> [in Ukrainian].
8. Loboyko, L.M., & Banchuk, O.A. (2014). Kryminal'nyy protses [Criminal proceedings]. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
9. Dissenting opinion of the judges of the Grand Chamber of the Supreme Court in the case № 4819/49/19 of 18.11.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081754#> [in Ukrainian].
10. The decision of the Grand Chamber of the Supreme Court of 13.01.2021 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94264631#> [in Ukrainian].
11. The decision of the Grand Chamber of the Supreme Court of 18.11.2020 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081749#> [in Ukrainian].
12. Explanatory note dated March 23, 2017 to the Draft Law on Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 [in Ukrainian].

13. The President signed a law on the resumption of liability for false declarations // URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-vidnovlennya-vidpovidalnosti-65777> [in Ukrainian].
14. Smirnova, I. Deyaki aspekty perehlyadu sudovykh rishen' za novovyavlenymy obstavynamy v kryminal'nomu protsesi [Some aspects of the review of court decisions on newly discovered circumstances in criminal proceedings] // URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/deyaki-aspekty-pereglyadu-sudovykh-rishen-za-novovyavlenymy-obstavynamy-v-kryminalnomu-protsesi/> [in Ukrainian].
15. Decision of the High Anti-Corruption Court of November 2, 2020 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92579508#> [in Ukrainian].
16. Decision of the High Anti-Corruption Court of November 17, 2020 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973564#> [in Ukrainian].
17. Decision of the High Anti-Corruption Court of November 19, 2020 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93069647#> [in Ukrainian].
18. Decision of the High Anti-Corruption Court of November 25, 2020 // URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93097234#> [in Ukrainian].
19. Fulei, T.I. (2015). Zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny pry zdiysnenni pravosuddya. [Application of the case law of the European Court of Human Rights in the administration of justice]. Kyiv [in Ukrainian].
20. What changed the decision of the CCU in the work of the NAPC? // URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/shho-zminylo-rishennya-ksu-v-roboti-nazk/> [in Ukrainian].
21. Concerning the decision of the Constitutional Court on the submission of a group of people's deputies on the system of declaring the property and income of officials and deputies // URL: <https://www.president.gov.ua/news/shodo-rishennya-konstitucijnogo-sudu-za-podannam-grupi-naro-64865> [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.14>

WSPÓŁDZIAŁANIE SĘDZIÓW Z PROKURATURĄ I ORGANAMI ŚCIGANIA W ZACHODNICH OBWODACH UKRAIŃSKIEJ SRR 1944 – 1953

Alla Dumanivska

rejestrator sądowy

Lwowskiego Okręgowego Sądu Administracyjnego (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-9948-3919

a.dumanivska@gmail.com

Adnotacja. Artykuł naukowy bada związek radzieckich sędziów z prokuraturą i organami ścigania w regionie zachodnioukraińskim w pierwszej powojennej dekadzie. Ujawniono ścisłą współpracę sędziów z prokuraturą i organami ścigania w rozwiązywaniu ważnych problemów politycznych w zachodnich regionach Ukraińskiej SRR. Pracownicy aparatu sądowego brali czynny udział w radzieckich kampaniach wyborczych, w procesach kolektywizacji, w walce z podziemiem ounowskim i tym podobne.

Zaznaczono kontrolę partii komunistycznej w przypadkach podejmowania wyroków uniewinniających. Rozpatrywano obowiązującą praktykę zgłaszanie prokuratorów najwyższej rangi o każdej zawieszony w sądzie sprawie i każdym wydanym wyroku uniewinniającym oraz procedurę powiadamiania sędziów do prokuratury wyższej rangi o każdej zatrzymanej i zamkniętej na posiedzeniu przygotowawczym sprawie, która wpłynęła z prokuratury rejonu.

Ustalono, że w niektórych przypadkach instytucje sądowe w zachodnich regionach Ukrainy nadal wydawały wyroki uniewinniające, a nawet próbowały powstrzymać nieuzasadnione represje. Takie wyprzedzanie w czasie procesów ogólnozwiązkowych, rozpoczętych po śmierci J. Stalina, tłumaczono nie tyle utratą partyjnej kontroli nad sądami, ile koniecznością przemyślanego połączenia polityki kija i marchewki w problematycznym regionie zachodnioukraińskim w celu jego skutecznej sowietyzacji.

Słowa kluczowe: procesy sądowe, wyjazdy do rozprawy sądowej, zarządzenia wspólne, wyroki uniewinniające, własność socjalistyczna, skazanie bezpodstawne.

INTERACTION OF JUDGES WITH THE PROSECUTOR'S OFFICE AND LAW ENFORCEMENT STRUCTURES IN THE WESTERN REGIONS OF THE UKRAINIAN SSR 1944 – 1953

Alla Dumanivska

Court Administrator

Lviv District Administrative Court (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9948-3919

a.dumanivska@gmail.com

Abstract. The provisions of the scientific article examine the connection of Soviet judges with the prosecutor's office and law enforcement agencies in the western Ukrainian region in the first postwar decade. The close cooperation of judges